

24.10.1929

Hospodárska kríza

Trhová ekonomika sa po prvej svetovej vojne posilnila. Vojnové škody sa pomaly napravovali, hospodárstvo sa zotavovalo a obchod sa rýchlo rozvíjal. Podnikatelia boli optimistickí. Mnoho popredných ekonómov verilo, že v dohľade je dlhšie obdobie prosperity. Vo viacerých ekonomicky významných krajinách však príjem miliónov bežných ľudí čoraz viac zaostával za rastom vo výrobe a produktivite. Objavovali sa jasné náznaky nadprodukcie.

Ľudia si čoraz častejšie požičiavali peniaze, aby za ne nakúpili spotrebný tovar alebo aby s nimi špekulovali na burze, zatiaľ čo mnoho krajín ešte nesplatilo svoje veľké zahraničné dlhy. Ceny akcií obchodných spoločností sa prepadli. Majitelia sa ich snažili čo možno najrýchlejšie zbaviť. Zahraničné pôžičky sa začali sťahovať, čo ďalej podporovalo chaos a zmenilo krízu na medzinárodný problém. 24. október 1929 sa do histórie zapísal ako „Čierny štvrtok“ – začiatok krachu Newyorskej burzy.

Nasledovala vlna bankrotov. Svet obchodu zareagoval obmedzením výroby, prepúšťaním a znižovaním nákladov. Priemyselná výroba v USA klesla do roku 1931 o päťdesiat percent. Spotrebiteľský dopyt klesol, investičné projekty sa zastavili a nezamestnanosť rástla. Z krízy sa stal začarovaný kruh. Malí výrobcovia museli znížiť ceny, ale straty nedokázali vykompenzovať predajom väčšieho množstva tovarov. Veľké firmy zareagovali prepúšťaním zamestnancov a znižovaním nákladov, čo viedlo k nižším mzdám a k ešte menšiemu dopytu. Ceny v poľnohospodárstve klesli kvôli značnej nadprodukcii ešte dramatickejšie ako v priemysle. Mnoho farmárov sa ocitlo na mizine. Všetky krajiny prijali opatrenia na obmedzenie dovozu a na zvýšenie vývozu tým, že svoje produkty predávali lacnejšie. V konečnom dôsledku to však viedlo k poklesu dopytu aj v zahraničí. Hospodársky úpadok vyostřil krízu demokracie – extrémne politické riešenia získavali čoraz väčšiu podporu. Väčšina vlád spočiatku dúfala, že trhový mechanizmus dokáže prekonať krízu tak, že nižšie ceny prilákajú viac zákazníkov, zatiaľ čo nižšie mzdy povedú k zvýšeniu dopytu po pracovnej sile. Keď sa tak nestalo, globálna ekonomika vstúpila do éry štátneho intervencionizmu.

.....
.....
.....

Autorom prvej rozsiahlejšej teórie intervencionalizmu sa stal britský ekonóm John Maynard Keynes. Štátna intervencia môže nadobudnúť viacero foriem – vlády môžu zmeniť výmenné kurzy, zvýšiť alebo znížiť dane alebo ovplyvniť úrokové miery. Taktiež sa však môžu popasovať s najväčším problémom krízy – s nezamestnanosťou. Môžu tak urobiť prostredníctvom sociálnych dávok, štátnych projektov, pôžičiek alebo štátneho obstarávania. Tieto opatrenia však často vedú k rozpočtovým deficitom, ktoré sa v 30-tych rokoch minulého storočia netešili u politikov veľkej obľuby. O najextrémnejšiu formu štátnej intervencie ide, ak sa štát sám stane podnikateľom alebo keď riadi celé hospodárstvo – ako je tomu v niektorých socialistických alebo komunistických štátoch.

V USA začal štát priamo zasahovať do ekonomiky a regulovať ju dovedy nevydaným spôsobom. V marci 1933 vláda prezidenta Franklina D. Roosevelta spustila program boja s krízou, ktorý verejnosti predstavila už v predchádzajúcom roku pod menom „Nový údel“. Roosevelt bol ovplyvnený skupinou štátnych poradcov – tzv. mozgovým trustom. Ciele jeho často improvizovanej politiky možno charakterizovať slovami úľava, obnova a reforma. O jej efektívite sa diskutuje dodnes, bezpochyby však pripravila cestu pre hospodársku obnovu. Nový údel výrazne posilnil Rooseveltovu popularitu, aj keď jeho politika i naďalej narážala na opozíciu a často jej chýbala konzistentnosť. Hoci sa priemyselná výroba zotavila, nezamestnanosť skutočne poklesla až počas druhej svetovej vojny.

Situácia v Nemecku bola odlišná. Hospodárska kríza prispela k zvyšovaniu popularity nemeckých nacistov. V roku 1933 získal moc Hitler. Nemeckí nacisti stimulovali dopyt a zamestnanosť prostredníctvom vládnych výdavkov, najmä na znovuvyzbrojenie krajiny. Súkromné podniky fungovali naďalej, ale záujmy jednotlivých hospodárskych sektorov boli často podriadené záujmom štátu. Rozsiahla štátna intervencia pomohla prekonať hospodársku krízu, ktorá sa začala zmierňovať od roku 1933. V období 1935 – 1937 sa výroba v najrozvinutejších krajinách sveta vrátila na úroveň pred krízou. Štátna intervencia sa stala dôležitým aspektom kapitalistického hospodárstva.

~~~~~  
Prof. Wojciech Roszkowski  
~~~~~

References: